

Oponentský posudek na habilitační práci PhDr. Kamily Vrankové, Ph.D. na téma

Metamorphoses of the Sublime: From Ballads and Gothic Novels to Contemporary Anglo-American Children's Literature

Habilitační práce Kamily Vrankové se pohybuje na náročném pomezí estetiky, filosofie a literární teorie. Zaměřuje se na filosoficko-estetického koncept vznešena (the sublime). Sleduje jeho vývoj v několika etapách literární historie a využívá ho jako analyticko-interpretací nástroj pro zkoumání vybraných děl britské literatury z oblasti anglo-americké fantastické literatury. Vybraná díla reprezentují literární preromantismus, romantismus, postkoloniální literaturu a současnou fantastickou literaturu pro mládež. Z výčtu je patrné, že v předkládané práci nejde o ucelenou historii konceptu v oblasti angloamerické literatury, nýbrž o strategický výběr, motivovaný jejím profesním zaměřením na žánr fantastické literatury.

Teoretickým východiskem je dle autorky práce Longinovo rétorické pojetí vznešena, pracuje však často i s pojetím Edmunda Burkeho a Immanuela Kanta. Autorka práce akcentuje pragmatický aspekt (transformující emotivní účinek s etickým rozměrem) a zdařile propojuje Longinovo pojetí s filosofickými koncepcemi vznešena filosofie a estetiky 18. století a současné postmoderny (Deleuze, Lyotard). Označuje tento koncept jako „redemptive experience“ (spásný prožitek) a v rovině syžetu jako „reconciliatory event“ (smírující událost), umožňující dosáhnout vyššího stavu vědomí. Koncept vznešena v jeho různých podobách pak autorka úspěšně využívá jako interpretační klíč k rozkrývání nových interpretačních možností jinak již vesměs důkladně probádaných literárních děl britské a americké literatury ovlivněných gotickým románem a vybraných děl fantastické literatury pro mládež. Přestože často odkazuje k řadě představitelů poststrukturalismu, její interpretace nemají za cíl odhalit významovou neurčitelnost, ani odhalovat ideologické podloží. Překvapivě směřují ke generalizaci významového dění, k odhalení skryté propozice, jež se tu chápou jako struktury mýtu a přechodových rituálů nebo, daleko častěji, mezní (liminal) zkušenosti. Dochází tak k plodnému propojení teorie mýtu a archetypu a současné literární teorie.

Jednotlivé kapitoly monografie byly jako pracovní verze publikovány v odborných časopisech a sbornících. Fungují proto v práci jako autonomní jednotky, ale vzhledem k tomu,

že každá kapitola se zaměřuje na různé aspekty velmi košatého konceptu vznešena, nedochází k nadměrnému opakování teoretických východisek.

Samotný koncept vznešena je připraven důkladně a široce na téměř padesáti stranách. Autorka sleduje jeho vývoj a jeho proměny od Longina k počátkům britské estetiky 18. století a dál do současnosti. Je třeba ocenit, že zahrnuje i méně známé osobnosti jako John Dennis či Robert Lowth. Autorka se opírá jak o primární zdroje, tak i o bohatou sekundární literaturu a nabízí poučený vhled do historie konceptu i jeho pronikání do angloamerické literatury (Abrams, Crowther, Firestone, Kirwan, Twitchell, Philip Shaw, Slocombe, Weiskel, Procházka, Simpson, Zammito). Autorka končí stručný přehled teorií vznešena u současné Theorie (Lyotard, Derrida, Bataille, Nancy, Žižek).

Co se týče práce se zdroji, autorka spíše pozorně srovnává různé přístupy ke vznešenu než polemizuje. Vybírá to podstatné a srozumitelně sumarizuje. Některé novější koncepce a interpretace vznešena se však nabízejí k polemice. Místy jsem se neubráníl dojmu, že někteří současní teoretici si projektují do konceptu vznešena obsahy, jež už mají jen málo společného s Burkeho či Kantovým vymezením vznešena (to je případ Vanessy L. Ryanové a její představa fyziologického vznešena – viz s. 17.)

To, co mě na této práci nejvíce zajímá, je vyřešení otázky, jak se koncept vznešena promítá do literatury a které z jeho charakteristik jsou na diachronní či synchronní ose aktualizovány. Vranková v zásadě pracuje s dvěma typy aktualizace. U prvního typu Vranková nachází propojení vznešena s rituály přechodu, u druhého typu s mezní zkušeností (liminální a postliminální zkušenost) coby spouštěcím mechanismem proměny vědomí. První typ dokládá na literatuře s výrazným mytologickým podložím, jednak u lidových balad s motivy démonického milence a jednak u Nathaniela Hawthorna. Druhý typ zakládá na konfrontaci s radikálně *jiným* a odlišným, vnímaným jako monstrózní jinakost; demonstruje to na gotickém románu *Frankenstein* od Mary Shelleyové. Toto rozlišení je opodstatněné, ukazuje se jako nosné a promyšlené.

V analýze románu *Na Větrné hůrce* od Emily Brontëové se vedle konfrontace s jiným začíná pracovat s novým rámcem vznešenosti, a to konceptem prahu a hranice, a na různých významových úrovních se podrobně zkoumají možnosti sjednocení a obnovy. Je třeba ocenit, že argumentace tu probíhá na vysoké rovině abstrakce, nic neuzavírá, jen odhaluje složité významové komplexy, jež vyplývají z nejednoznačného významového směřování literárního díla.

Konfrontace s jinakostí coby jednoho z aspektů vznešenosti autorka práce zdařile využívá i v interpretacích románu *Jana Eyrová* od Charlotty Brontëové a *Širé Sargasové moře*

od Jean Rhysové. Střetávání se s jinakostí zůstává klíčovým konceptuálním rámcem i v posledních třech kapitolách, kde autorka práce opouští pole klasické angloamerické literatury a pouští se do zkoumání možností aplikace konceptu vznešena na oblast žánrové literatury, konkrétně literatury fantastické pro mládež. Opírá se spíše o kantovské pojetí vznešena doplněné o Lévinasovu teorii jinakosti a spojuje konfrontaci s jinakostí s identitárními otázkami. Právě v poslední kapitole se autorce podařilo sjednotit mytologický rámeček iniciačního rituálu přechodu a mezní zkušenosti s postmoderními koncepty „beztvarého“ (the formless) a nepředstavitelného (unpresentable). S jejím odvážným rozšiřováním působnosti vznešena do oblasti fantastické literatury pro mládež je možné polemizovat, ale je nutno přiznat, že její argumentace je teoreticky fundovaná, koherentní a konzistentní.

Samozřejmě v práci zůstávají některé otázky neodpovězeny. Např. jaký je vztah zážitku vznešena během „smiřující události“ vedoucí k vyšší kvalitě vědomí k epifanii, jež má důležitou roli v modernistické literatuře?

Závěrem lze konstatovat, že habilitační práce Kamily Vránkové představila přehledně hlavní přístupy ke studiu konceptu vznešena, analyzovala vývojové tendence a prokázala široké znalosti dané problematiky. Přínos práce spočívá v interpretačních kapitolách. Využití různých aspektů vznešena otevřelo nové interpretační možnosti nejen u děl literatury populární, ale u již bohatě probádaných literárních klasiků.

Práci doporučuji k dalšímu řízení.

2. 12. 2021

Prof. PhDr. Michal Peprník, Dr.

Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
tel. 585563 3113